

שבת קנו

משה שווערד

1. שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד

(ט) ישנם ג' שינוים הנאמרים בלישה: (א) על יד על יד (קנ"ו ע"א) הנאמר בקמח קלי, (ב) שתי וערב הנאמר במורסן, (ג) שינוי דנותן את הקמח ואח"כ נותן את החומץ. האם יש להתיר בשאר מילי דלאו קלי במעט מעט. וכן האם יש להתיר בחישת שתי וערב לערב קמח מצה או דייסא לקטנים. וכן האם יש להתיר בשינוי דשתי וערב אף בכפ...
(י) כ' החזו"א (נ"ח ע"ב) דאפשר בהתר שתי וערב הוא דווקא כשמוציא התרווד בין השתי לערב דאל"כ הרי יש כאן סיבוב ואפשר דחוזר באמצעיתו, כיצד יש לנהוג למעשה בזה.

תשובה: הנה ודאי לדינא אם יזהר רק פעם שתי ופעם ערב יהיה מותר אף בלא הוצאת התרווד, אבל החזון איש חושש שמא לא יזהר מלעשות סבוב, ובשביל זה כתב בלשון ואפשר. שלכן טוב להוציא את התרווד אבל אם אשה זהירה היא וכשיאמרו לה יש לסמוך עליה שלא תוציא את התרווד יש להקל, כדעת כתר"ה.

RABBI RIBIAT .2

10. Losh/Kneading

- 1: bringing liquid in contact with the solid particles
- 2: mixing the liquid with the solid particles to achieve a mixture of uniform consistency

When preparing a Bliloh Racho, one must perform each of these two steps in an irregular fashion.⁹⁷

Therefore, if the usual manner of combining the liquid with the solid (*N'sinas Mayim*) is to first pour in the solid particles and then add the liquid, on Shabbos this order must be reversed, with the liquid poured first and the solid particles second.⁹⁸ (Whether usual in this context refers to the manner of society or the individual is discussed in b below.)

Likewise, there must be a Shinui in the manner of mixing the liquid and particles together (*Gibul*).⁹⁹ Whereas it is usual to mix a batter by stirring, on Shabbos the mixing must be done in an awkward manner, by; 1) mixing with a spoon in crisscross motions,¹⁰⁰ or; 2) stirring with the handle of a spoon or knife.¹⁰¹

b) Making baby cereals

Based on the principle of Shinui, it is permitted to prepare a loose baby cereal by applying a Shinui in the two steps of Losh: 1) *N'sinas Mayim*, 2) *Gibul*.

1) *N'sinas Mayim*: If the cereal is usually poured first into the bowl and then the liquid, on Shabbos the liquid should be poured first, and the cereal second. If the usual manner is to pour in the liquid first and then add the cereal, on Shabbos the cereal should be added first.¹⁰²

If an individual has no regular order during the week, then on Shabbos one applies what is considered by Poskim to be the standard Shinui - first add the solid, and then the liquid.¹⁰³

If one miscalculates, and sees that the resulting mixture will be thick (i.e. Bliloh Aveh), he may add more liquid to cause it to loosen (i.e. become Bliloh Racho).^{103a}

2) *Gibul*: There must also be a Shinui in the manner of mixing the liquid and cereal together (*Gibul*). Whereas it is usual to mix the cereal by stirring with a spoon, on Shabbos the mixing must be done in an awkward manner,

Order of Bread [545]

by; 1) mixing with a spoon in crisscross motions, or 2) stirring with the handle of a spoon or knife (refer to a above).

3. בית הבחירה (מאירי) מסכת שבת דף קנו עמוד א

מפנות הדת ומיסודות האמונה להאמין שהבחירה ביד האדם בכל פעולותיו לעשות כרצון איש ואיש ואם נודע מדרך החכמה שממערכת הכוכבים באו בנולד כחות וקנין מדות אם מכת היום אם מכת השעה כמו שתאמר דרך משל שהנולד במאדים יהיה לפי טבעו שופך דמים עד שאם יולד בן מלך באותה שעה ישפטו עליו מצד משפט הכוכב שיהיה בעל מלחמות ונוצח והורג ואם הוא מבני הפחותים יורו עליו שיהיה טבח וקצב וכיוצא באלו וכן בשאר הכוכבים על הדרך שהתבאר משפטיהן הכלליים והפרטיים בספרי החכמות מ"מ יש להאמין שכל זה לא ימנע הבחירה ממנו ולא יקרא בזה מוכרח רק חוטא בבחירה ורצון מפני שהשם נתן בידו בחירה להכריח טבע תולדתו וגדרי הדת ישיבוהו מטבעו למשול בעצמו לבלתי לכת אחרי עקבות תולדתו ויוכל לבחור בעצמו דרך אחרת בזולת טבע תולדתו במעט עמל והשתדלות ...

4. ספר ירושלים במועדיה – שבועות [ע' סו]

לשאוף ולצפות למתן תורה! סו ה

שד, ולכן אסור להקזי דם בערב חג השבועות גם בזמן הזה (ומשום ערב שבועות גזרו חז"ל שלא להקזי אף בשאר ערבי ימים טובים) (שבת שם. ועי' שו"ע או"ח סי' תס"ח סי"י ובמשני"ב שם).

ולא רק במעגל השנתי כד, אלא גם במעגל השבועי. בכל שבוע חוזרת על עצמה מלאכת הבריאה, ובכל שבת מסתיימת מלאכת הבריאה מחדש. אמנם קנין שבוע אנו רואים את אותם הבתים ואת אותם האנשים שאנו מכירים מן השבוע שעבר, אך בכל זאת, במובן רוחני, הבריאה מתחדשת בכל שבוע מחדש. ראייה לדבר – מאנשי מעמד, שהיו מתענים במקדש בכל ימות השבוע, חוץ מיום א' ומיום ו' (תענית כו, ב). ביום ו' לא התענו מפני כבוד השבת, וביום א' לא התענו (לפי אחד הטעמים בגמרא) מפני שהוא יום שלישי ליצירת האדם. האדם נברא ביום שישי, ובו ביום עבר "ניתוח" קשה, שבו הפרידו ממנו את חוה; ועל כן ביום א' הוא חלש (כאנשי שכם שהיו חלשים ביום השלישי למילתם – בראשית לד, כה), ולכן לא היו אנשי מעמד מתענים ביום זה. הרי לפנינו, שלמרות שמאז שבוצע אותו "ניתוח" עברו למעלה מחמשת אלפים שנה, בכל זאת החולשה של יום ראשון מתחדשת בכל שבוע. הרי, שגם במעגל השבועי, האירועים של ימי בראשית מתחדשים בכל שבוע מחדש, גם לאחר מאות ואלפי שנים.

5. מהרש"א חידושי אגדות מסכת שבת דף קנו עמוד א

אי כוליה לטיבו אי כוליה לבישו כו'. אין לפרש דחד מהני נגזר אי כוליה לטיבו אי כוליה לבישו דהא אמרי' בפ' כל היד ואילו צדיק או רשע לא קאמר דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים אלא ר"ל דנגזר לו לפי בחירתו אי כוליה לטיבו אי כוליה לבישו. ומ"ט דאיברו ביה אור וחושך. ובמדרש ילקוט ויקרא אלקים לאור יום זה יעקב ולחושך קרא לילה זה עשו כו' ע"ש:

6. מהרש"א חידושי אגדות מסכת שבת דף קנו עמוד א

משום דאיברו ביה דגים דלא כתיב ברכה רק בדגים ועופות וכדאמרי' דצריכי ברכה משום דצדין מהן והיינו שגמל חסד עמהם ליתן להם ברכה שלא יהיו חסרים ורש"י פירש בע"א וק"ל:

7. ספר שערים מצויינים בהלכה

הקשה במהרי"ל (סי' רג) הלא מעשים בכל יום דנולדים בשבת ומתים בימים אחרים, וכתב דילמא לא אחילו עליה שבתא, כגון דנולד ביממא, או בלילה לאור נר שבת, ועוד דלמא זכות גרם כדי שיוספד כראוי, ועוד תירץ בשם הרוקח דכל אדם יש לו מזל למעלה בפרגוד, וכל זמן שמקיים חי למטה, ואותו מזל של מעלה מת בשבת, חשיב למטה כמת. ובמהרש"א פירש דלא אמרו מת בשבת אלא בצדיק דקדישא רבה יתקרי, דהקב"ה ממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום.

כדאיאת במס' קידושין (לח.). ועי' ביערות דבש (ח"ב דרוש ג) הא דימות בשבת, דזה דוקא לבני עליה שאין בהם שום לכלוך וחטא, וזהו מה שאמר אם קדישא רבה יתקרי, אבל אם בלא"ה אינן כל כך קדוש אינו מת בשבת, עי"ש. ועוד כתב שם סברא, הא דמת בשבת בשביל חילול שבת ביום הולדו, היינו אם לא יחלה חולי שימות בו, אבל אם מת בחולי שיש בו סכנה באותה שבת, וא"כ הדר יחללו שבת עבורו, ונוסף החילול שבת פעמים, בזה לא אמרינן דימות בשבת.

8. מהרש"א חידושי אגדות מסכת שבת דף קנו עמוד א

על דאחילו כו'. ומה"ט כדי שלא יתחלל שבת היו חסידים מכוונים לשמש משותיהן בד' כדי שלא ילדו נשותיהן בשבת כדאמרי' פ' יוצא דופן ורבא בר שילא דקאמר וקדישא רבה יתקרי אינו דומה דפליג ונראה לפרש דה"ק משום דמצינו הרבה בני אדם דנולדו בשבת ואינן מתים בשבת קאמר רבא בר שילא דלא אמרו כן דמת ג"כ בשבת אלא בצדיק דקדישא רבה יתקרי דהקב"ה ממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום כדאמרי' פ"ק דקדושין הגם שבלידתו נתחלל שבת על ידו במותו יתקדש שבת על ידו כדאמרי' בפירקין דלעיל תינוק בן יומו חי דהיינו ביום שנולד מחללין עליו את השבת דוד מלך ישראל מת אין מחללין עליו את השבת וכדאמרי' פ' ב"מ שמת דוד בשבת:

9. רש"י מסכת שבת דף קנו עמוד א

אין מזל לישראל - דעל ידי תפלה וזכות משתנה מזלו לטובה.

10. תוספות מסכת שבת דף קנו עמוד א

אין מזל לישראל - והא דאמר רבא בשילהי מו"ק (דף כה. ושם) בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא מכל מקום על ידי זכות גדול משתנה אבל פעמים שאין המזל משתנה כדאמר ביבמות פרק החולץ (דף נ. ושם) זכה מוסיפין לו לא זכה פוחתין לו (דאין מזל לישראל).

11. מהרש"א חידושי אגדות מסכת שבת דף קנו עמוד ב

אזיל ואתי כו'. ר"ל דאפשר דאתי ע"י זכות יהיה ניצול דהא אכתי לא ידע ביה שמואל דה"ל זכות כדקא"ל לבסוף ומאי עבדת והא דשמואל לא היה מוחה בהוא גברא דלא ליזול שם משום דאפשר דטריק ליה חויה כיון דלא ידע מאי עביד ו"ל דמ"מ ה"ל ס"ס ספק אם ישראל הוא ואת"ל ישראל הוא שמא יהיה לו זכות ואין מזל לישראל וק"ל:

12. פתח עינים מסכת שבת דף קנו עמוד ב

א"ל שמואל אי בר ישראל הוא אזיל ואתי. יש להעיר דנהי דאין מזל לישראל וזמנין דניצול אבל ידוע דכמה זמנין בעונות שולט המזל ותחול הגזרה ואיך שמואל אמר בפשיטות ואפשר דהגם דהוא ישראל לא אתי. ואפשר דשמואל היה בטוח שהקב"ה יצילהו לקדש שמו יתברך ולפרסם כי ישראל מאותות השמים אל יחתו ויראה אבלט חכם שבאומות מעשה ה' כי נורא הוא ולכן אמר בפשיטות אי בר ישראל הוא אזיל ואתי וכתוב בצדיקים ותגזר אומר ויקם לך והוא ברחמיו הזמין צדקה זו לידו להצילו כן צדקה לחיים:

13. מהרש"א חידושי אגדות מסכת שבת דף קנו עמוד ב

אלא ממיתה עצמה כו'. ובפ"ק דב"ב מוקי האי קרא וצדקה תציל ממות ממיתה משונה וי"ל דהכא הכי קאמר ולא ממיתה משונה לחוד אלא אף ממיתה גופה שהרי האי גברא נשאר חי ומציל נמי ממיתה משונה כדקאמר התם דהיינו גם מי שמת בזמנו מצילו דלא ימות בזמנו במיתה משונה ודו"ק:

14. מהרש"א חידושי אגדות מסכת שבת דף קנו עמוד ב

טריק לה חויה כו'. הרבה שלוחים למקום ונקט בהני תרי עובדי טריק לה חויה דהוא הנחש היא הביאה המיתה לעולם ע"י חטא אכילת אדם וחווה ולא ניתן כח בארס שלה להמית האדם כמ"ש ואתה תשופנו עקב ולכך זו הצדקה של אכילת חלקה דנקט בהני תרי עובדי מציל מאותה מיתה וק"ל:

15. ספר בניהו בן יהוידע על שבת דף קנו/ב

שם שקלתי דסתנאי וכו'. נראה לי בס"ד לכך הצליחה להרוג את הנחש בעיניו, בשביל שהיא עשתה הנאה לעני בעין טובה שלא נתנה לעני שלישי ומחצה אלא נתנה כל סעודתה, ובשביל טובת עין שלה הצליחה להרגו בעיניו, ונרמז כל זה באותיות שם אביה הקדוש שהוא ע' קיב"ה, כלומר בשכר המתנה הזאת שהיא אכילה ומזון הקיבה שנתנה לעני הרגה את הנחש בעין שלו. גם עני אותיות עין, בזכות צדקה שעשתה עם העני הרגה הנחש בעין שלו:

16. מהרש"א חידושי אגדות מסכת שבת דף קנו עמוד ב

ובעי רחמי כו'. שלא ישלוט בך יצה"ר כפירש"י גם שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים מ"מ יבקש אדם רחמים על כך ובדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו ומן השמים מסייעין אותו:

17. ספר בניהו בן יהוידע על שבת דף קנו/ב

שם ומדברי עקיבה נמי אין מזל לישראל. קשא והלא רבי עקיבה קדים, והוה ליה למימר האי עובדא קודם הך דשמואל... אי נמי נראה לי דבת רבי עקיבא שאני, כיון דנשאת ומיתתה נוגעת לבעלה החתן גם כן, אפשר שהוא היה מזלו חזק וממנו נתחזק המזל של הכלה ונתבטלה רעת המזל שלה...

18. ספר בניהו בן יהוידע על שבת דף קנו/ב

א"ל מצוה עבדת. יש להקשות פשיטה ומה חידוש חדש בזה, ונראה לי בס"ד דרצונו לומר גם עתה בסיפור זה שספרת לי עבדת מצוה, כי על ידי כן אדרוש דבר זה ברבים וידעו הכל כוחה של צדקה שתציל ממות במעשה רב זו. ולפי גרסת בעל עין יעקב דגריס מצוה קעבדת יתיישב הלשון יותר על נכון, דלא א"ל עבדת לשון עבר אלא קעבדת עתה, דקאי על הסיפור הזה ועל אשר אני אספר מו"מ את המעשה שיהיה לך זכות בזה גם מכאן ולהבא. או נראה לי בס"ד רצונו לומר אל תחשבי שאכלת שכרך בעת ההצלה שנצלת מן המיתה, אלא גם עתה אחר ההצלה בנס קורא אני בך מצוה עבדת.

19. חידושי הרישב"א מסכת שבת דף קנו עמוד ב

הא דתנן מחתכין את הדלועים לפני בהמה. פרש"י ז"ל מחתכין את הדלועים התלושים, ומיהו סתמייהו לאו למאכל בהמה קיימי אלא לאדם ע"כ, ונראה מדבריו דהא נמי בכלל פלוגתא דרבי יהודה ות"ק דהיינו רבי שמעון דפליגי במוקצה, ולא נהירא דהא ודאי ליכא (ח) מידי דחזי לאדם ולא חזי לבהמה דהא פת סתמא לאדם קיימא ובוודאי לא אסר ר' יהודה לתת פתו לפני בהמה, ומה שאמרו דמוכן לאדם אינו מוכן לכלבים, [אינו] אלא לענין דבר שהיה עומד למאכל אדם ונדחת בשבת ממאכל אדם והוא עומד למאכל בהמה, כגון נבלה שנתנבלה בשבת וכגון בני מעים דאסרו וכווצא בהם, אבל כל זמן שהן ראויים עדיין לאדם דכולי עלמא מותרים הם לבהמה דברי הכל, ואם תמצי לומר דהא דדלועים פלוגתא דת"ק ורבי יהודה מדנקט [לה] בהדי נבלה, יש לפרשה בדלועים שהיו רכין בבין השמשות וראויים למאכל אדם ונתקשו בשבת ואינם ראויים אלא למאכל בהמה דהוה דומיא דנבילה שנתנבלה בשבת, כנ"ל.

ובתוספות פירשו דמחתכין את הדלועין דנקט הכא אינו מן המחלוקת כלל אלא מילתא באפי נפשה היא לדברי הכל, ולא שמעינן דשוויי אוכלא או דמטרה באוכלא טרחינן, וכדפריש לה תלמודא לעיל בפרקין בפלוגתא דרב [הונא] ורב יהודה, ולפי פירוש רש"י תרוייהו איתנהו במתניתין גבי דלועים, פלוגתא דמוקצה ושריותא דחיתוך כרב יהודה או כרב הונא והיינו דאייתי ליה תלמודא התם.

20. הרא"ש על שבת פרק ארבעה ועשרים - סימן ה

גמ' איתמר אמר עולא הלכה כר' יהודה. ואף רב סבר הלכה כרבי יהודה מדכרכי דזווי דרב אסר ושמואל שרי. ואף לוי סבר הלכה כרבי יהודה כי הא דלוי כי הוה מייתי טריפתא קמיה ביומא טבא לא הוה חזי לה אלא אקילקלתא אמר דלמא לא מיתכשרא ואפילו לכלבים לא חזיא. מכאן מוכח דאין חלוק במוקצה בין שבת ליום טוב: ולא כדברי המפרשים דאנן סבירא לך במוקצה ביום טוב כרבי יהודה מדסתם לך תנא כוותיה ולא פסקינן כרבי שמעון אלא בשבת דסתם תנא כוותיה מחתכין את הדלועין לפני בהמה הואיל וחמיר טפי בשבת מיום טוב לא אתי לזלולי ביה כדקאמר רב נחמן בריש מסכת יום טוב (דף ב.). דהא מוכח הכא דאין חלוק בין שבת ליום טוב מדמייתי ראייה דלוי סבר הלכה כר' יהודה במוקצה דמחתכין את הנבלה מהא דאית ליה מוקצה ביום טוב אלמא מאן דאית ליה כרבי יהודה ביום טוב אית ליה כוותיה נמי בשבת. ועוד דפריך בשמעתינן לר' יוחנן דפסיק הלכה כר' שמעון מההיא דאין מבקעין עצים מן הקורות ולא מן הקורה שנשברה ביום טוב. ומההיא דאין מבקעין דייק רב נחמן בריש מסכת יו"ט דביו"ט סתם לך תנא כר' יהודה והכא מייתי לה אמחתכין את הדלועין דאיירי בשבת. אלא ודאי רב נחמן הוא דאיצטריך לשנויי הכי מתוך הדחק אבל כל שאר אמוראי דהתם דמפרשי טעמא דמתני' בענין אחר לא מפלגי בין שבת ליום טוב. וכן פסק רש"י פרק המביא (דף לג.) גבי אין סומכין:

21. תוספות מסכת שבת דף קנו עמוד ב

ושמואל אמר הלכה כר"ש - תימה לר"י תרתי דשמואל למה לי דתיפוק ליה מההיא דכרכי דזוזי ועז לחלבה ורחל לגיזתה דשילהי פ"ק (דף יט: ושם) ותירץ ר"י דמוקצה דהתם קיל ממוקצה דהכא.

22. שפת אמת על שבת דף קנו/ב

בתוס' ד"ה ושמואל כו' תימא לר"י תרתי דשמואל ל"ל כו'. וי"ל לפי הר"י בר"מ שכתבו התוס' בדיבור הקודם דגריס במתני' אם לא היתה נבלה מעיו"ט ואפי' ביו"ט שרי ת"ק דהוא ר"ש. **א"כ שפיר צריך להא דשמואל להשמיענו דהלכה כר"ש אפי' ביו"ט. דהא מכרכי דזוזי הוי ס"ד דדוקא בשבת פסק כר"ש ולא ביו"ט** כדמחלק הגמ' ריש ביצה

23. תוספות מסכת שבת דף קנו עמוד ב

תרגמא זעירי בבהמת קדשים - תימה לר"י היכי מוכח מהכא דס"ל כר"ש ע"כ איצטריך לאוקמה בבהמת קדשים כדמוכח פרק אין צדין (ביצה דף כז:): משום דמתני' נמי דיקא דקתני עלה ולא החלה שנשטמאת מה חלה דקדשים אף בהמה דקדשים ומכח האי דיוקא פריך התם למר בר אמיר דאמר מודה היה ר"ש בבעלי חיים שמתו שאסורין ודחיק ר"י לתרץ דהכי קים ליה להש"ס שלא פירש זעירי כן אלא משום דבעי לאוקמה כר"ש, מ"ר.

24. תוספות ביצה דף ב/ב

אין מבקעין עצים לא מן הקורות וכו' לא מייתי מרישא דאין מבקעין קורות דהא מיירי בסואר של קורות דהוי מוקצה מחמת חסרון כיס ובהא כ"ע מודו אפי' ר' שמעון אלא מייתי מסיפא דלא מן הקורה שנשתברה וא"ת והא ר' שמעון אינו מתיר אלא ביושב ומצפה (לקמן ל:): וי"ל דה"נ הואיל ונשתברה בשבת מסתמא היתה רעועה מאתמול והוי כיושב ומצפה מתי תשבר קורתו ותהיה ראויה להסקה:

• עוד עיין חזו"א [או"ח מג: כא]

25. חכמת שלמה מסכת שבת דף קנו עמוד א

גמ' **אין מבקעין עצים מן הקורות ולא כו' הווא כו' יוסי בר יהודה כצ"ל**. ונ"ב פי' מסיים בה דברי ר' יוסי **בר יהודה** וכן פירש רש"י לעיל בסוף חבית גבי בבן חכינאי מתני לה ע"ש:

26. תוספות מסכת שבת דף קנו עמוד א

אין משקין ושוחטין את המדבריות - הוה מצי למימר דהני כגרוגרות וצמוקין דמיין כדאמר בפרק כירה (לעיל דף מה:).

27. חדושי הרמב"ן על מסכת שבת דף קנו/א

הא דאקשינן לר' יוחנן מיהא דתנן אין משקין ושוחטין את המדבריות. בדין הוא דהוה ליה לתרוצי דהני כגרוגרות וצימוקין דמו ומודה בהו ר' שמעון וכדאמרינן בפ' כירה, אלא משמע דלא סבירא לן כי הווא לי שנא, והא דאמרינן בר' יוחנן ואף ר' יוחנן סבר הלכה כר' שמעון לא מייתי בגמ' היכא שמיע ליה לר' יוחנן דודאי ר' יוחנן כר' שמעון פסק:

28. חידושי הריטב"א מסכת שבת דף קנו עמוד א

ר' יוחנן סתמא אחריןא אשכח דתניא בית שמאי אומרים מגביהין וכו' ואמר רב נחמן אנו אין לנו אלא בית שמאי כרבי יהודה ובית הלל כרבי שמעון. דמוחלפת השיטה ור' יוחנן סבר לה כי הא דרב נחמן, **ואע"ג דהא לאו סתמא הוא, מ"מ כיון שהם דברי בית הלל שהלכה כמותן בכל מקום הא עדיפא טפי (משאר) [מסתם] משנה...**

29. רש"י מסכת קידושין דף נד עמוד ב

אלא לאו כר"מ - וב"ה כסתם משנה חשיב להו דהלכה כמותן.

"אין מזל לישראל" "בני ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא"

משה שווערד

1. רש"י מסכת שבת דף קנו עמוד א

אין מזל לישראל - דעל ידי תפלה וזכות משתנה מזלו לטובה.

2. תוספות מסכת שבת דף קנו עמוד א

אין מזל לישראל - והא דאמר רבא בשילהי מו"ק (דף כה. ושם) בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא מכל מקום על ידי זכות גדול משתנה אבל פעמים שאין המזל משתנה כדאמר ביבמות פרק החולץ (דף נ. ושם) זכה מוסיפין לו לא זכה פוחתין לו (דאין מזל לישראל).

3. תוספות מסכת מועד קטן דף כח עמוד א

אלא במזלא תליא מילתא - והקשו בתוספות הא דאמרן בסוף שבת (דף קנו. ושם) אין מזל לישראל וי"ל דלפעמים משתנה ע"י מזל כי הנהו דהתם ופעמים שאין משתנה כדאמרין בתענית (דף כה.). גבי רבי אלעזר בן פדת דא"ל ניהא לך דאחריב עלמא דאולי אברי' בעידנא דמזוני.

4. שפת אמת מסכת שבת דף קנו עמוד א

בתוס' ד"ה אין מזל כו' והא דאמר בשילהי מו"ק בני חיי ומזוני כו' מ"מ ע"י זכות גדול משתנה כו' [1] מדבריהם משמע דלפעמים לאו במזלא תליא מילתא [2] אבל י"ל דלעולם במזלא תליא אך בישראל ע"י זכות משנים את המזל לטובה כמו שה' באברהם דנשתנה מזלו כדלקמן דקאי צדק במערב כו' במזרח והיינו דכתיב צדק יקראוהו לרגלו:

5. שו"ת הרשב"א חלק א סימן יט:

שאלת מה שאמרו (ב"מ עה, ב) האי מאן דבישליה במתא ליזל במתא אחריתי והלא כתיב (ירמיה י, כג) כי לא לאדם דרכו לא לאיש הולך והכין את צעדו:
תשובה פעמים שהחטא גורם למנוע ממנו הטוב וצריך הוא כפרה ואחד מדרכי הכפרה הוא שנוי מקום. לפיכך אמרו שצריך לגלות ממקומו וללכת למקום אחר אולי החטא הוא שגרם וגלותו תכפר עליו. אי נמי פעמים שמזל המקום ההוא גורם וכשנסתלק למקום אחר יצא מתוך ההפכה. אבל מי שנגזר עליו אי אפשר לו וזהו שכתוב לא לאדם דרכו. ומכל מקום בידן של ישראל הוא וכמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (שבת קנו, א) אין מזל לישראל. שישאל חלק ה' חבל נחלתו (דברים לב, ט) ואינם מסורין למזלות השמים כי הם למעלה מן המזלות. וזהו שכתוב (ירמיה י, ב) מאותות השמים אל תחתו כי יחתו הגוים מהמה. ומה שכתוב לא לאדם דרכו בשאינו עושה רצון השם שאז הוא מסור למזל. לפי שעונותיו הבדילו בינו ובין השם והשפיל עצמו ממעלות עליונות ובא וישב לו במדרגות תחתונות תחת המזלות. והוא שכתב (דברים לב, כ) אסתירה פני מהם אראה מה אחריתם. רוצה לומר אסלק השגחתי מהם ואניחם ביד המזלות ושאר משרתי השמים אשר בחרו במשאר האומות ואז אראה באחריתם מי יצילם מיד המקרים ההווים מתנועות הגלגלים והמזלות. אבל בעדיקים כתב (תהלים כג, ד) גם כי אלך בגיא עלמות לא אירא רע כי אתה עמדי:

6. מהרש"א חידושי אגדות מסכת שבת דף קנו עמוד א

אין מזל לישראל כו'. כתבו התוס' והא כו' בני חיי ומזוני כו' אלא במזלא כו' מ"מ ע"י זכות גדול משתנה כו' עכ"ל וק"ק דא"כ לר' חנינא דאמר יש מזל לישראל אפי' ע"י זכות גדול לא משתנה וכל יעודי התורה בברכות אם תשמעו ובקלות אם לא תשמעו אין מורין כן אלא שתולה בזכות ישראל או בחובתם וי"ל דודאי יעודי התורה נאמרו על כלל ישראל וזכות הרבים ודאי דאינו תולה במזל כלל ולא פליגי הכא אלא ביחיד דלר"ח מזל מחכים מזל מעשיר לאותו יחיד ור"י אמר דאין מזל לישראל אפי' ליחיד ולהכי הקשו התוס' מההיא דבני חיי ומזוני כו' דמיירי נמי ביחיד וכן ההוא דזכה מוסיפין לו איירי ביחיד ודמייתי לר"י גוים יחתו ולא ישראל משמע ליה אפי' ישראל יחיד ובפ' הישן מוקי להאי קרא בזמן שישאל עושין רצונו של מקום דהיינו ע"י זכות משתנה כמ"ש התוס' ודו"ק:

7. ריטב"א על מסכת מועד קטן דף כח/א

חיי בני ומזוני פי' תלת מיני נינהו או חיי או בני או מזוני כדמוכח שמעתי' להדיא שהביא ראיה על שלשתן אריכות ימי חיי ושיהו לו בנים ושיהו לו מזונות לאו בזכות' תליא מילתא פי' חס ושלום שיהא תלוי במזל לגמרי דק"ל אין מזל לישראל ובטלת ברכות וקללות של תורה כי חיי ובני ומזוני כללים הם לכל טובות העולם אלא ה"ק דלאו בזכות' תליא לגמרי דמזלא נמי איכא אלא שזכות גדולה מבטלת המזל וכ"ע לא חזו להכי אלא צדיק גמור שהוא למעלה ולפי' תרי צדיקי לא דמו בהא להדדי כדמפרש ואזיל דמסייעא ליה מזלו. ומאן דאית ליה מזלא כיון דהוי בינוני שלא יפסיד מזלו סגי ליה בהכי ומאן דלית ליה מזלא צריך זכיות גדולות:

8. חידושי הר"ן מסכת מועד קטן דף כח עמוד א

אמר רבא בני חיי ומזוני לא בזכותא תליא מילתא אלא במזלא פירוש לאו בזכותא בלחוד תליא מילתא אלא אף מזל גורם אע"פ שאינו הגון. דליכא למימר שאין הזכות מועיל לו כלום דא"כ קשיא מאזהרות שבתורה אלא דלא משמע הכי מעובדא דרב חסדא ורבא דמייתנין עלה. וי"א דה"ק שאין הזכות עוקר מהכל את המזל אלא מצילו לאדם במקצת לא מהכל. כדאמרינן דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא. ולהאי פירושא איכא למימר דהיינו דוקא אליבא דמ"ד יש מזל לישראל ורבא ס"ל הכין, אבל הא קי"ל כמ"ד אין מזל בשלהי מס' שבת.

9. המאירי על מסכת מועד קטן דף כח/א

ולעולם אל ימנע עצמו מן הרחמים ומן התפלה ויבין וידע שהתפלות והצדקות יכריחו המזל ומערכת התולדה בכל דבר ואל יחוש למה שאמרו כאן חיי בני ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא כי הוא מאמר יחיד לא יסבלוהו דרכי הדת בשום פנים ויתבאר לך חולשת המאמר ממה שגלו בכאן הסבה שהביאתהו לומר כן והוא מה שראה רבה ורב חסדא שהיו שקולים אצלו רב חסדא תיה שתין שנין ורבה חיה ארבעין שנין בי רב חסדא שתין הלולי ברבה שתין תיכלי בי רב חסדא נהינא סמידא לכלבי בי רבה נהמא דשערי ולא משתכח הנה שלא הביאו לזה אלא מה שראה מהעדר הסדור והיא הסבה שהביאה רביים לפקפק על האמת כמו שנודע למבינים:

10. שו"ת הרשב"א חלק א סימן קמח

שאלת הא דאמרינן בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא. ומפסוקי התורה נראה בהפך גמור כי בזכות ובעונש הדבר תלוי. תשובה הדבר הזה נחלקו בו חכמי ישראל בכמה מקומות בתלמוד אם יש מזל לישראל או אם אין מזל לישראל. ותמצא להן מחלוקתן שנויה בפרק אחרון של מסכת שבת (דף קנ"ו ב) וכן במקומות הרבה בגמרא. ונראה לי כי לא נחלקו אלא במקרה היחידים ולא במה ששייג את הצבור. כי לדעת כולם כח הציבור גדול לידון על פי מעשיהם לטוב או למוטב. והתורה דברה על הכלל לא על הפרט. וזהו שסדרו לנו בראש השנה ועל המדינות בו יאמר אי זו לשובע ואי זו לחיים. ואף על פי שתמצא בחזקיה (ישעיה ל"ח) שמעתי את תחנתך הנני יוסיף על ימך חמש עשרה שנה. המלך כצבור שהצבור וכל ישראל תלויין. וזו כדעת האומר יש מזל לישראל. אבל לדעת האומר אין מזל התורה דברה בין על הכלל בין על הפרט. וכן אנו עושין מעשים על פי הסברא הזו. וכדאמרינן כמאן מצלינן האידינא אמריעי ואקצירי כמאן כרבי יוסי.

11. שו"ת הרשב"א חלק א סימן תט

אמרת לבאר מה שאמר רבא בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא. והוקשה לך מדרבא לרבא דסמיך בפתרון חלומותיו על בר הדיא. תשובה אני אגדיל בשאלה הזאת היאך אפשר לו לרבא לומר שאין בני חיי ומזוני תלוי' בזכות'. והלא מקרא מלא דבר הכתוב בג' אלה שהן תלויין דכתי' (שמות כ"ג) לא תהיה משכלה ועקרה בארצך וכתוב (דברים ז') וברך פרי בטנך. חיי (שמות שם) את מספר ימך אמלא (דברים י"א) למען תארכו ימים. וכאלה רבים. מזוני דכתיב (דברים ז') וברך פרי אדמתך. וכתוב (ויקרא כ"ה) ועשת את התבואה לשלש השנים (דברים ח') ואכלת ושבעת (דברים ט"ו) אפס כי לא יהיה בך אביון וכאלה רבים. וזו שאלה חזקה הנה הכתובים מעידים ומבטיחין כן. והם הביאו ראיה בהפך מרבה ורב חסדא. ועוד קשה מגלן מה שאמרו בהגדה כל העולם נזון בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין. ובעית דאחרביה לעלמא ואבנייה אפשר דניפיל מזלך במזלא

דמוזוני. ואני משיב בכל אלה שהבטחת הכתובים אל הכלל ואין הכתובים משגיחין על הפרטים. שהרי
כתיב (דברים ט"ו) כי לא יחדל אביון מקרב הארץ. ויש לנו מקום עיון בזה כתוב אחד אומר אפס כי לא יהיה
בך אביון. וכתוב אחד אומר כי לא יחדל אביון מקרב הארץ. אלא שאמרתי יצא לנו בזה ביאור רחב ודקדוק
יפה בכתובים. אפס כי לא יהיה בך אביון וגמר הכתוב כי ברך יברכך ה'. כלומר יברך את עמך בכלל ותתן
לו. וע"י ברכות הכלל שארבה לך לא יהיה אביון מי שאין לו לפי שתתן לו ולא יהיה אביון עוד. אבל הכתוב
השני מדבר מצד עצם האביון לומר לא יחדל אביון. וגמר הכתוב על כן אנכי מצוך לאמר פתוח תפתח את ידך
כדי שלא יעמוד עוד באכזריות על ידי ברכותך. עוד יש לנו לדעת דהנך לא בזכותא תליא מלתא להיותם
לזכאי מצד עצמו. אבל לאחרים יש מצד זכותם. וזהו שאמרו כל העולם כלו נזון בשביל חנינא בני וחנינא
בני די לו בקב חרובין. ודומה למה שאמרו אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורין.

12. שו"ת הרשב"א חלק ה סימן מח

עוד שאלת לבאר לך ענין בא לחכמי ישראל. שבמקצת מקומות אמרו: אין מזל לישראל; ובמקומות
אחרים אמרו (במו"ק דכ"ח ע"א): בני חיי ומזוני, לאו בזכותא תליא מלתא, אלא במזלא תליא מילתא.
וכך בא להם במקומות הרבה וזה מחלוקת מפורסם להם, בפרק אחרון של מסכת שבת (דף קנ"ו), ובמקומות
אחרים. ואלו היה מחלוקת של דבריהם לבד, היינו אומרים דעות חלוקות הם נחלקו בזה, כפי מה שחייבה
חכמתו של כל אחד וסברתו, או משמעות הכתובים, או קבלתם. כפי מה שיקרה להם, בכמה מקומות. וגם
בגאולה וביבויאת בן דוד, זה אומר בכה, וזה אומר בכה, ונתלו ברמיזת הכתובים (כמ"ש בפ' חלק). אבל התימ'
הגדול: שבמקראות מפורשים נראה שהם במחלוקת זה, דלפי הנראה כל הייעודין שבתורה, מיוסדים על שאין מזל
לישראל, שהייעודין כולם הם ייעודים גופניים. והוא שאמרו ז"ל: בני חיי ומזוני, לאו בזכותא תליא, אלא במזלא; הביא
ראיה מן המקרים המשיגים בזמנם לאנשים צדיקים אצלם, בחסידות ובחכמה, שהגיע עליהם כמעשה הרשעים. ואמרו
(שם/כ"ח/במו"ק) רבה ור' חסדא. מר מצלי, ואתי מיטרא. ומר מצלי, ואתי מיטרא. ובי רבה, שתיך תכלי. ובי ר"ח,
שתיך הלולי. בי רבה, לחמא דשערי, ולא משתכח בו. והני כתובים מפורשים בהפך בבנים: לא יהיה בך עקר ועקרה;
הנה נחלת ה' בנים, ויעתר יצחק; וכן השונמית. ומזונות: ונתתי עשב בשדך, ואכלת ושבעת. ובחנוני נא בזאת, והריקותי
לכם ברכה עד בלי די. וההפך בעוברי עבירה. בני"ם: לשוא הכיתי את בניכם מוסר לא לקחו. חיי"ם: ושנות רשעים
תקצורנה. מזונות: והאדמה לא תתן את יבולה. וגדולה מכולם שאמר הכתוב: ולא יקרא עוד שמך אברם, והיה שמך
אברהם, כי אב המון גוים נתתיך. אבל שרי אשתך לא תקרא וכו' כי שרה שמה. ואמרו ז"ל: באלו, המזל גורם, בעוד
שמן כן. ובהשתנות השם, ישתנה המזל. אברם אינו מוליד, אברהם מוליד. שרי אינה יולדת, שרה יולדת. וזה כענין
האומר: אין מזל לישראל. כי בהיות האיש צדיק, פעמים ישתנה ענינו מחמת זכותו, או בשמו, או בשינוי מקומו. וכאלו
המזל כן: מי שיקרא שמו כן, או מי שידור במקום פלוני, או שינהג, יגיענו כן. וכן וצדקתו תגרום, שלא יבא וישנה את
מקומו, וינצל. והוא מאמרם ז"ל: ג' דברים מהפכין מרעה לטובה: שינוי השם, שינוי מקום, שינוי מעשה. ותמצא
לראב"ע =רבי אברהם בן עזרא=, ענין נאה בזה, בר"פ וארא. וכל דבריו: שלא תשתנה מערכת הכוכבים, אלא כעור
העומד במרוצת הסוסים, ובא פקה וסלקו מן הדרך ההוא מעט, והנה הסוס רץ והעור לא ניזק, ולולי הפקה שהסירו,
ירמסוהו הסוסים. וכ"ע =וכל ענין= זה, סוד כל התורה כולה בייעודים, הפך משפטי הכוכבים. ופעמים יראה בכתוב
הפך מזה, והוא שאמר שלמה בחכמתו: יש רשעים שמגיע אליהם כמעשה הצדיקים, ויש צדיקים וגו'; והוא ענין איוב.
ואמר הנביא כמתמיה: מדוע דרך רשעים צלחה? וביבמות פ' החולץ (דף נ' ובתוס' שם) חולקים בפירוש הכתובים.
דאמרו שם: מנשה הרג את ישעיה. אמר רבא: מידן דייני, וקטליה. א"ל: משה רבך אמר: את מספר ימיך אמלא. ואת
אמרת: והוספתי על ימיך ט"ו שנה. ואמרו שם: קראי לא קשיין, תנאי היא דתניא: את מספר ימיך אמלא; אלו שני דורות.
זכה, משלימין לו. לא זכה, פוחתין לו. אמרו לו לר"ע: הרי הוא אומר: והוספתי על ימיך; א"ל: משלו הוסיפו לו. תדע,
שהרי הנביא עומד ומתנבא: הנה בן נולד לבית דוד, יאשיהו שמו; ועדיין לא נברא מנשה. ורבנן, מי כתיב: נולד מחזקיהו?
לבית דוד; כתיב: או מחזקיה, או מאיש אחר. ור' עקיבא שאמר כאן: זכה, משלימין לו. הנה הוא, שיש לו בפ' אחרון
דשבת: אין מזל לישראל, ולמה אין מוסיפין. ואם אין מוסיפין לפי המזל, למה פוחתין? גם כל התפלות שאנו מתפללים
על הגשמים ועל הרפואה. ואמרו: שאדם נידון בכל יום, לפי האומר: דבמזלא תליא מלתא; אמאי נידון? וכמה ששאלו
בגמרא (ר"ה דף טז) לבעל מי שאומר: אדם נידון בר"ה =בראש השנה=; כמאן מצלינן האידינא, אקצירי ואמריעי. כמאן,
כרבי יוסי דאמר: אדם נידון (בר"ה) [בכל יום] ואני רואה להם ז"ל, דרך אחר, וכאלו הוא דרך ג', ויש בו סוד עמוק,
ברשע וטוב לו וצדיק ורע לו. ואמרו במדרש 2: שהראה לו הקב"ה למשה, ר' עקיבא ותורתו, ואח"כ הראה לו שמסריקין
את בשרו במסרק. אמר משה: זו תורה וזו שכרה? אמר ליה הקב"ה: כך עלה במחשבה. שתוק! וזה כל ענין איוב.
והוא מאמר החכם במזמור: אך טוב לישראל וכו'. ואומר על זה: ואני כמעט נטיו רגלי וכו'. ולבסוף הבין עיקר הענין,
ואמר: עד אבא אל מקדשי א-ל, אבינה לאחרייתם. והוא ענין עמוק מאד, לא שמעה אזני, רק כנקודה מן הגלגל הגדול,
ולא קבלתי מרבתי כטפה מן הים, ולא אוכל לפרש.

רש"י". (שבת קנז), רבא, כנראה, סבר כרבי חנינא, כי אמר "בני חיי ומוזני לאו בזכותא תליא מילתא אלא בזולא תליא מילתא" (מועד קטן כה). אבל משמע מדברי התוספות (שבת שם ד"ה אין) שאין כאן מחלוקת, שכתבו "מכל מקום על ידי זכות גדול משתנה... כדאמר ביבמות פרק החולץ (ג.) זכה מוסיפין לו (שנים), לא זכה פוחתין לו, דאין מזל לישראל". ועוד כתבו שם: "אבל פעמים שאין המזל משתנה"², ובמועד קטן (שם ד"ה אלא) הוסיפו התוספות: "ופעמים שאין משתנה כדאמרינן בתענית (כה) גבי ר' אלעזר בן פדת דא"ל נחא לך דאחריב עלמא, אולי איברת בשעתא דמוזני" (אצלנו: "ניחא לך דאפכיה לעלמא מרישא, אפשר דמתילד בשעתא דמוזני"). היינו שכל זכותיו של ר' אלעזר בן פדת לא הועילו לו לשנות את מזלו מצער העניות, אלא רק אם יתריב הש"ת את העולם ויברא הכל מחדש, אולי אז יודמן לו מזל של מוזנות.

וצריך עיון, במה תלוי אם משתנה המזל או לא.

שני חלקים

✓ פשר הדבר הוא, שיש שחלקו הוא ענין מסויים בגילוי כבוד שמו ית', והעניות והעשירות ושאר הנסיבות והמצבים הם רק כלים לזה; ויש אשר העניות או העשירות הם מעצם חלקו בגילוי.

מי שחלקו, למשל, בתלמוד תורה, הרי שבינו "כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימו מעושר", ולהיפך (אבות ד, ט). היינו, שאם ממלא את תפקידו בשלמות יתכן ויתנו לו עוד כלים כדי שיוכל להמשיך בעבודתו, כענין "אוכל פירותיהם בעולם הזה", שהפירות הם מתן כלים נוספים לאפשר לו להוסיף בעבודתו, כמש"כ "ונתתי מטר ארצכם בעתו וגו'" כמו שביארנו בכמה מקומות. וכן להיפך, אם אינו זוכה, ממעטים לו כלים.

וזנה רבא שאמר "בני חיי ומוזני לאו בזכותא תליא מילתא" הוא עצמו מעיד שהוא התפלל שיהיה חכם כרב הונא ונענה, ושיהיה עשיר כרב חסדא ונענה (מועד קטן שם), כי על ידי התפלה יכול להתעלות ולהתרומם ולהידבק עוד יותר בש"ת, ועל ידי זה יהיה ראוי לסייעתא דשמיא ולכלים שהוא מבקש. והיינו שכתבו התוספות שעל ידי זכות גדול משתנה המזל³.

1. כך נראה לגרוס שם בתוס' את המלים "אבל פעמים שאין המזל משתנה" בסוף הדיבור, ואין צורך למחוק את המלים "דאין מזל לישראל", עיי'ש במהר"ם. — העורך.
2. ולא רק על ידי זכות יכול מזל כזה להשתנות. מרגלא בפומא דאינשי "משנה מקום משנה מזל" (ורוא מירושלמי (שבת ג, ט) "פעמים... ששינוי מקום גורם (לשינוי מזל)" וכבר הוכחנו זאת בקצרה במקום אחר (כרך ב, עמ' 158), ואפשר לתת דוגמא שתקל לנו להבין את הענין על בוריו. הרי ידוע שהכלים הם חמיד לפי התכלית. נניח, למשל, שתכליתו של יהודי אחד — חלקו בגילוי — הוא לסייע ללימוד תורה.

קונטרס הבחירה חלק ד'

בחירה ומזל

פרק א

שני גדרי מזל ✓

"מזל" בא משורש "נזל" (רד"ק), והוא מציין את ההשפעה היורדת ממעלה למטה. וכן מבראר אצלנו במקום אחר (עיי'ן כרך ב, עמוד 158) שגדר המזל הוא כלל הכלים והסביבה המושפעים לאדם מאת הש"ת כדי שימלא בהם את חלקו בתכלית הבריאה, דהיינו חלקו המיוחד בגילוי כבודו ית' היצא לפועל על ידי בחירת האדם. (עיי'ן כרך א, עמ' 22; כרך ב, עמ' 217; כרך ג, עמ' 250, ועוד)¹.

האם אפשר לאדם לשנות את מזלו על ידי בחירתו? לשאלה זו מצאנו לכאורה תשובות שונות בדברי רבותינו ז"ל. "רבי חנינא אומר מזל מחכים (לפי המזל היא החכמה — רש"י), מזל מעשיר, ויש מזל לישראל (ש"אין תפלה וצדקה משנה את המזל — רש"י). רבי יוחנן אמר אין מזל לישראל... ואף רב סבר אין מזל לישראל (דעל ידי תפלה וזכות משתנה מזלו לטובה —

1. יוצא לפי זה שכשאנו מאחלים לחברנו "מזל טוב" הפירוש הנכון הוא שאנו מתפללים שיחוננו ה' וישפיע לו את כל הכלים הדרושים לו למילוי תפקידו בעולם הזה בלי קושי. — העורך.

אבל יש אשר חלקו בגילוי הוא, למשל, להיות עני ובעל יסורין, כי חלקו הוא קידוש ה' של קבלת יסורין באהבה. לאדם כזה לא תועיל תפלה וכל זכות לשנות את מזלו, ואפילו אם יתפלל בכל לבו בדביקות גמורה שיתנו לו עשירות או בריאות, לא יתכן שישתנה מזלו על ידי זה. וזהו שכתבו התוספות "אבל פעמים שאין המזל משתנה כהא דר' אלעזר בן פדת". ולזה התכוון רבא (מ"ק שם) כשהעיד שרבה ורב חסדא שניהם צדיקים גמורים היו, שניהם התפללו על גשמים וירדו, אבל רב חסדא חי תשעים ושנים שנה ורבה רק ארבעים שנה; לרב חסדא היו הרבה שמחות ושפע כל טוב, ולרבה הרבה אבל וחוסר כל; ומזה הוכיח רבא דבני, חיי, ומוזני לאו בזכותא תליא מילתא, אלא בזולא, היינו כאשר זה מעצם חלקו, כנ"ל.

14. רבינו בחיי בראשית פרשת לך לך פרק טו

ה) ויוצא אותו החוצה... ולפי דעתי זהו באור: (ישעיה מא, ב) "צדק יקראהו לרגלו". על כוכב צדק, ומכאן הוכיחו ז"ל: (שבת קנו א) אין מזל לישראל כי הם למעלה מהם. וכן אמרו במדרש: (שיר השירים ח, יד) "ברח דודי ודמה לך לצבי", זה אברהם שנקרא (ישעיה מא, ח) "אוהבי". על הרי בשמים, אל תקרי "בשמים" אלא בשמים. ואמרו אין מזל לישראל, באור הדבר בכלל ישראל, אבל בפרטם יש מזל לכל אחד ואחד, שהרי חכמת המזלות חכמה גדולה ומפארה היא. אין רו"ל מכחישין אותה כלל:

15. רבינו בחיי דברים פרשת עקב פרק ח

יח) וזכרת את ה'... שהרי כשאמרו: אין מזל לישראל, על הכלל אמרו, אבל הפרט לכל יחיד ויחיד יש מזל, וכן אמרו: בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא...

16. רבינו בחיי דברים פרשת וילך פרק לא

יד) הן קרבו ימך למות. על דרך הפשט למדך הכתוב כי חיי האדם נגזרים ויש לכל אחד מהם ימים קצובים, והקב"ה מגיע ימי האדם אל העת הקצוב והנגזר, כענין: (שמות כג, כו) "את מספר ימך אמלא". ולשון קריבה זה הוא נזכר בצדיקים: (בראשית מז, כט) "ויקרבו ימי ישראל למות", (מלכים - א ב, א) "ויקרבו ימי דוד למות", וזה יורה שחיי של אדם נגזרים, והוא יתברך ממלא אותן ומקריבן אל הזמן הקצוב והנגזר, או מאריך אותן על כל הנגזר לפי הזכות, או מקצר אותן מן הנגזר לפי העונש. ולפי הידוע שקבע הקב"ה ברקיע מהלכות הכוכבים ונתן להם כח לפעול פעולות בשפלים, והם במהלכם מועילים ומזיקים בעוה"ז, והכל תלוי במזל, שהרי חכמי התלמוד ז"ל לא היו מבטלים ומכחישים פעולה זו אבל היתה ביניהם חכמה מפארה, ובפירוש אמרו במועד קטן (כח א) סוף פרק אלו מגלחין: בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא, והביאו ראיה לזה ואמרו: תדע דהא רבה רב חסדא תרוויהו צדיקי הוו, מר חיי ארבעין שנין ומר חיה שתין שנין, כבי רבה שתין תכלי ובכי רב חסדא שתין הלולי, כבי רבה נהמא דשערי לאינשי ביתיה לא משתכח, כבי רב חסדא נהמא דסמידא לכלבא לא נבעי. וזו ראיה גמורה שהם מודים בחכמה הזאת, וכן האמת כי הש"י נתן להם הכח בעת יצירתם להועיל ולהזיק, אבל הוא יתברך עם היות שמסר להם הכח לפעול בשפלים, הנה כחו יתברך עליון על הכל לא הושלל ממנו, ובידו להשפיל הגבוה ולהגביה השפיל, לקיים הנגזר ולהוסיף על הנגזר ולגרוע ממנו, וכן בשנות האדם מקריב ימי חייו אל העת הנגזר וממלא אותן, שנאמר: (שמות כג, כו) "את מספר ימך אמלא", ומאריך אותן על הנגזר, מחזקיהו, שנאמר: (ישעיה לח, ה) "הנני יוסיף על ימך חמש עשרה שנה", ואין התוספת אלא על דבר הקצוב והנגזר בתחלה, ויאמר כי הש"י הוסיף לו על הנגזר ט"ו שנה. ומקצר אותן מהנגזר, מאחזיהו בנו של אחאב מלך ישראל שחלה והלך לדרוש בעבודה זרה וקצר את ימיו, שנאמר: (מלכים - ב א, טז) "יען אשר שלחת מלאכים לדרוש בבעל זבוב א-להי עקרון המבלי אין אלקים בישראל לדרוש בדברו לכן המטה אשר עלית שם לא תרד ממנה כי מות תמות", ופסוק זה מעיד שהיתה סבת מיתתו דרישתו בע"ז, שאם נגזרה עליו מיתה מתחלה מה בא הנביא להודיעו. נמצאת למד שהקב"ה ממלא ימיו של אדם ומקרבן אל העת הנגזר, וכן מאריך אותן על הנגזר ומקצר אותן מן הנגזר, הכל כרצונו, כי לכך נקרא ש-די, על שם שמשדד המערכה ומנצח אותה, והכל לפי השכר והעונש. וא"כ באור המאמר: בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא, הוא שבא להודיענו כמה גדול כח התפלה כי מאחר שכח הש"י עליון על הכל ולא הושלל ממנו יכול הוא ונקל לבטל כחם הגדול אשר מסר להם, כי חכמי התכונה חוזים בכוכבים מודים בכך בטענות שהקב"ה הוא הכלל ומערכת הכוכבים הוא הפרט, והכלל גדול מן הפרט, ויכול לבטל כחו, ובכל מה שנגזר במקרי האדם מכח המערכה אפשר לו לאדם לבטלו בזכותו בלא תפלה ובלא צעקה כלל אלא שידאג ויצטער בלבו כענין שכתוב: (תהלים קמה, יט) "רצון יראיו יעשה", כלומר שהוא ממלא משאלות לבם בלא שישאלו כלל. אבל בשלשה ענינים אלו צריך תפלה וצעקה, וזהו שאמר: (תהלים קמה, יט) "ואת שועתם ישמע ויושיעם", ועם התפלה והצעקה ינתנו לו, שכן מצינו שנתנו שלשתן בזכות התפלה, הבנים נתנו לרחל, שנאמר: (בראשית ל, כב) "וישמע אליה אלקים ויפתח את רחמה", החיים לחזקיה, שנאמר: (ישעיה לח, ה) "שמעתי את תפלתך הנני יוסיף על ימך חמש עשרה שנה". המזונות לאליהו ואלישע שכן מצינו בהן שנתברכו המזונות ונצולו מן הרעב. ומפני זה העירו אותנו החכמים בשלשה אלו התלוי במזל והודיעונו כי יצטרך בהם רבוי תפלה, ועם התפלה יתבטל כח המזל כמו שנתבטל בשלשתן ע"י תפלה.

17. ספר רסיסי לילה - אות מג

מג) צורך האדם בעולם ידוע שהם שלושה דברים. חיים, וקיום החיים דהיינו מזוני, וההמשכה לדורות דהיינו בני. ואמרו ז"ל (מועד קטן כח.) **דלאו בזכותא וכו' ולכאורה זה נגד המבואר בתורה ובדברי חז"ל בכמה מקומות דהכל במשפט ובראש השנה אדם נידון על כל זה ומתפללין בכל יום תמיד על שלושה אלה.** והגם דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא (קידושין לט ע"ב) היינו דסביביו נשערה מאוד ומשלם העונש בעולם הזה והשכר שמור לעתיד לבוא כידוע. אבל מכל מקום הוא במשפט כפי הזכות וגם אמרו ז"ל (שבת קנו.) אין מזל לישראל וזה הקשו התוס' עיין שם. אבל באמת הך מזלא אינו ממזלות הרקיע שהאצטגנינים יודעים שעל זה אמרו (שם) דאין מזל וכו' על ידיעתם מצד מערכת המזלות כי אצל בני ישראל הכל במשפט עליון יתברך שמו כפי כשרון נפשותם. **אבל מזלא זה הוא מה שאמרו בריש בבא קמא (ב ע"ב) ובשבת (נג ע"ב) אדם דאית ליה מזלא פירש רש"י מלאך מליץ** והנה זה ודאי מצד הזכות כמו שאמרו בשבת (לב.) על פסוק (איוב לג, כג) אם יש עליו מלאך מליץ והוא פשוט גם כן כי אין מליצה ולימוד סנגוריא אלא כשבאים במשפט:

ואמנם שורש ענין מלאך מליץ שיש לכל אחד מישראל ואפילו לתינוק בין יומו כדמוכח מהא דריש בבא קמא אם כן על כרחך אינו מלאך הנוצר על ידי עשיית המצוות. רק דעצם נפש האדם שהיא חצובה מכסא הכבוד שהוא למעלה מעולם המלאכים הנה יש בו מכל העולמות שתחתיו כידוע שכל עולם עליון הוא כולל כל מה שתחתיו שהרי ממנו הוא מתפשט ויוצא וכדרך שאמרו ז"ל (חגיגה יג.) רגלי החיות כנגד כולן קרסולי וכו' וכן כל מה שלמעלה הוא כנגד כולן שלמטה וכאמרם ז"ל (סנהדרין לח ע"ב) מה שאמר נעשה אדם שאמר למלאכים וכיון שהקב"ה אמר להם נעשה אף על פי שאמרו ז"ל (בראשית רבה ח, ח) שזה לימוד דרך ארץ לימלך וכו' ודאי לא נכתב דבר שקר רק שהרצה לטעות יטעה לחשוב שהאמירה הוא כאילו צריך לשיתופם ובאמת אין זה אלא לימוד דרך ארץ. אבל באמת אמירת השם יתברך נעשה אדם על ידי זה ממילא ניתן בו כח מכל העולמות וזהו עיקר בצלמינו שהוא כולל כל העולמות כידוע:

והיצר הרע הוא מצד עולם הזה שבו שייך זכות וחובה אבל במלאכים אין יצר הרע כמו שאמרו ז"ל (שבת פט.) אבל מכל מקום יש להם השתדלות שזהו אמירת שירה. אבל מה שלמעלה מהם גם זה אין שייך רק קבלת הארה כטעם (ברכות יז.) צדיקים יושבים וכו' ונהנים וכו' שזהו שורש נפש האדם למעלה מעלה. ומצד שורשו בעולם המלאכים הוא המלאך מליץ דהיינו כח נפשו עצמה ולכן נקרא מזלא שהוא שורש הנפש מה שנפל לגורלו בתולדה שעל זה אמרו (נדה טז ע"ב) טיפה זו מה תהא עליה וכו' רצה לומר איזה נפש יושפע בה. כמו שאמרו בשמות רבה (מ, ג) דכל הנפשות מאיפת אדם הראשון יש בראשו ויש ברגלו ולכל אחד כח מיוחד: ומליצת המלאך לפי שעל ידי העבירות מתישין כח פמליא של מעלה (איכה רבה א, ו) ואף דשם בעולם המלאכים אין זכות וחובה מכל מקום מצד הזכות וחובה שלמטה כן הוא כח השירה והשתדלות דמלאכים רצה לומר מצד שהם עצם שורש לנפשות דישראל. וכח המליצה הוא כפי כח המעשים כי אין בחירה ורצון במלאכים שרוצה להיות מליץ ולהגיד כד. רק שהוא ממילא שכשהאדם זכאי הרי כח המלאכיי שבו למעלה בעולם המלאכים הוא מלאך מליץ. ושורש נשמתו בעולם הכסא מקבלת אורה כראוי להשפיע לרוח ולנפש כטעם (יומא לט.) מקדשין אותו מלמעלה:

ונמצא כפי זה הכל תלוי בזכותא [וזהו מצד הבחירה דעולם הזה ומצד הידיעה דאמת הכל תלוי במזלא ובאמת כולא חד] ואמנם עם כל זה בעולם הזה יש רשעים שמגיע אליהם כמעשה הצדיקים וכן להיפך. ואמרו ז"ל (ברכות ז ע"ב) על רשע שהשעה משחקת לו מרום משפטיך מנגדו ואיך אפשר זה והלא כל משפטיו אמת. רק דבאמת אין לך אדם שאין בו זכות וחובה כמו שאמרו (חגיגה כז.) אפילו פושעי ישראל מלאים מצוות. ואדם אין צדיק בארץ אשר וגו' (קהלת ז, כ). וענין שיקול הזכויות והעבירות כבר כתב הרמב"ם בהלכות תשובה (פרק ה הלכה ד) שהם שקולים רק בדעתו של השם יתברך ויציב פתגם כי אין בזה ידיעה כלל אף על פי שחז"ל אמרו בכמה מקומות זה גדול מזה הוא בדרך כלל כפי משפט התורה אבל משפט שלמעלה כפי פרטי הנפשות אין שום נפש דומה לחבירו:

וזהו החילוק דמזלא שאין תלוי בזכותא דהגם דתרווייהו צדיקים גמורים ושונים במעשיהם מכל מקום אצל זה מתעורר כח אותו מלאך מליץ על ידי זכויות ידועות להזיל עליו שפע בני חיי ומזוני ממזלו העליון ולא אצל זה אף על פי שעשה גם כן אותן זכויות מכל מקום בהשפטו כפי שורש מזלו יהיה נידון בענין אחר. וכן להיפך ברשעים יש דמרום משפטיך שאין כח במדת משפט לדונו על רשעתו באותה שעה המשחקת לו מצד איזה זכות המרעיש כנגדם ומחפה על הכל לפי משפט השעה. והדברים ארוכים בדרך המשפט שלמעלה דברים

שהם כבשונו של עולם. והכלל דהכל במשפט ועם כל זה תלוי במזלא דהמשפט של זכויות וחובות לעין המשכת בני חיי ומזוני בעולם הזה תלוי במזלא:

וענין התפילה שאמרו ז"ל (ברכות ו ע"ב) שהוא מדברים העומדים ברומו של עולם היינו במקום המזלא שהוא מרומם מענין העולם הזה כנזכר. והיינו כי התפילה היא פועלת שינויים במזלא וזה כל שורש ענין התפילה כי המזלא הוא המקבל ונהנה מזיו השכינה והתפילה הוא להמשפיע יתברך שמו. וכפי תוקף ההשפעה מלמעלה כן הוא ההשתנות בבני חיי ומזוני נגד המזל. ואף דתלי במזלא היינו דעל ידי התפילה שמתרבה השפע הרי ממילא מזלו עצמו משפיע לו זה מה שלא היה לו מקודם. ואולם גם זה עדיין תלוי במזלא כדרך שאמרו (תנחומא מקץ ט) עתים הם לתפילה ואין לך שהירבה בתפילה יותר ממה רבינו ע"ה ולא נענה כי גם קבלת השפע הוא רק כפי הראוי לפי שורשו וחלקו ממעל ויש שאי אפשר לו לקבל יותר כלל פעמים. וגם בזה יש הרבה משפטים שונים:

ואולם התורה עוד למעלה מזה דמאן דאחיד באורייתא אחיד בכולא (זוה"ק ריש פרשת קרח) כי הוא מדת אמת ליעקב שהוא נחלה בלי מצרים כטעם (איוב יא, ט) ארוכה מארץ מידה וגו' ואין שייך אין יכול לקבל. והתפילה הוא רק כח ההשפעה כפי מדת המקבל שהוא המתפלל. אבל זכות התורה אינו בא בתפילה על ריבוי ההשפעה רק שהיא ממילא מתרבת על ידי התורה ששם הוא שורש קבלת השפע של כל הנפשות מישראל. דידוע דשורשם בתורה דששים ריבוא אותיות נגד ששים ריבוא נפשות כנודע. והגם דמכל מקום אין כל אות דומה לחבירו וכל אחד יש לו חלק ידוע בתורה מכל מקום מצד חלקו אין לו גבול לומר שדבר זה נמנע כלל. כי כל חלק עצמו כשמגיע לעיקר שורשו ודביקותו בכל הרי מתדמה לכל שאין לו גבול כלל ועל ידי התורה הוא התאחדות החלק בכל:

18. ספר מחשבות חרוץ - אות טו

ופסח נגד אברהם היה...ופירש בזוהר (ח"ב מ"ח). דבעתיקא תליא, והוא מזל העליון שאינו יכול להגיע לשם בתפילה ועדיין לא זכו לתורה, וגם בני חיי ומזוני דלאו בזכותא תליא אלא במזלא כמו שאמרו במועד קטן (כ"ח). אי אפשר להשיג בתפילה, ועל זה אמרו (פסחים ק"ח). קשין מזונותי כקריעת ים סוף, וכן קשה לזווגן כקריעת ים סוף (סוטה ב'). דהיינו בני ואף על גב דמזוני הוא חיי שעה ונקבע בקשות על זה בכל התפילות, מכל מקום זהו למאן דקיימא ליה שעתא דאיברי בשעתא דמזוני או שמתפלל בעת רצון ונענה, אבל מי דלא איברי בשעתא דמזוני כרבי אלעזר בן פדת (תענית כ"ה). זה תליא במזלא מזל העליון דהוא בעתיקא כנודע, ואין מועיל עוד תפילה רק על ידי התורה וקריאה באמת שהוא למעלה מהמזל, ועל ידה הוא התדבקות ישראל במקור חוצבם בראשית המחשבה היותר עליונה למעלה מעלה מכל השתלשלות דאצילות: ועל ידי חידושין דאורייתא יכולין להוריד שפע חדשה מן המזל העליון, וזהו המן עצמו שהוא לחם מן השמים הוא

19. ספר בניהו בן יהוידע על מועד קטן דף כח/א

ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו פירש, שהוקשה לו והלא החכמה גזורה מעת יצירת הולד, שהקב"ה גוזר על הטיפה חכם או טפש, וא"כ איך יבקש רבא רחמי על חדשות אחר שגדל, לכך פירש ששאל על ריבוי תורה שזכה בו רב הונא, עכ"ד נר"ו. ועדיין קשה איך יבקש על עושר של רב חסדא, דגם זה כבר נגזר בתחלה על הטיפה, עשיר או עני. ונראה לי בס"ד, דאין נגזר שיעור לעושר, כי אם רק יהיה עשיר, והוא גם כן היה עשיר מתחילתו, אך בקש על תוספת עושר שיגיע לשיעור עושר רב חסדא, וכונתו כדי להרבות צדקות וגמילות חסדים. אי נמי כונתו שיתן לו מדת הסתפקות שיהיה שמח בחלקו, כי אפשר דרב חסדא היה לו טבע זה שהיה שמח בחלקו כל ימיו, וכבר אמר התנא [אבות פ"ד משנה א'] איזהו עשיר השמח בחלקו, ולכך קרי ליה עושר בסתם. אי נמי בקש עושר רב חסדא, שבא לו פתאום בלי ביטול תורה:

20. ספר מגדים חדשים - מועד קטן-עיי"ש באריכות

21. מהרש"א על מועד קטן דף כח/א

במזלא תליא כו'. כתבו התוס' הא דאמרינן בסוף שבת אין מזל לישראל י"ל דלפעמים משתנה ע"י מזל כו' ע"ש. ושם בתוס' יותר מפורש דהיינו דאין מזל לישראל דע"י זכות גדול משתנה כו' ע"ש והכי מוכח נמי

בשמעתין דרבא בעי אחכמה דרב הונא ואעותריה דרב חסדא והם דברים התלויים בגזירת הלידה כדאמרינן פרק כל היד דמלאך מעמיד הטיפה ואומר אם חכם אם טפש אם עשיר אם עני אלא ע"כ דאית לן למימר דע"י אפושי רחמי מן שמיא כדעביד רבא איכא לבטל הגזירה ומזל שנולד בו כדאמרינן בשבת אך יש לדקדק במה שבקש רבא אענותותא דרבה והא ענוה היא ממדות הטובות כדאמרינן פ"ק דע"ז יראת חטא מביא לידי ענוה והוא מביאו לידי חסידות ואמרינן פרק כל היד דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים וי"ל ע"י אפושי רחמי שמיא בקש לעזורו לבא לידי ענוה כדאמרינן הבא לטהר מסייעין לו:

22. ספר מגדים חדשים

החת"ם ז"ל צמורת משה (סו"פ בחוקותי) כתב, הטעם שלא יהצו ליה ענותותיה דרבה צר ר"ה, דכיון דיהצו ליה עשירות ממילא לא היה סגי ליה בעניות שביקש כרבה צר ר"ה, דעשיר צריך שיהיה לו עניות יותר ממה שיש לעני ע"ש. ולפי דבריו מ"ש לא יהצו ליה, ר"ל דעניות במדרגה זו לא סגי ליה. ועיין להגאון מהרש"ק ז"ל בספר חכמת החורה פ' צראשית (ע' תקיז) מה שביאר בטעם שלא יהצו ליה ענוה ע"ש.